

УДК 94 (477.83/.86)

DOI: <https://doi.org/10.52761/2522-1558.2020.15.16>

РОЛЬ ЖІНОЧОГО ЧЕРНЕЦТВА В БОРОТЬБІ ЗА ЛЕГАЛІЗАЦІЮ УГКЦ

Ярослав ПЕРХУН

*Івано-Франківська академія Івана Золотоустого, кафедра богослов'я,
вул. Софрона Мудрого, 22, м. Івано-Франківськ, Україна*

Науковий керівник: Ольга (с. Андрія) МАСЛИЙ

Івано-Франківська академія Івана Золотоустого, кафедра соціально-гуманітарних дисциплін, вул. Софрона Мудрого, 22, м. Івано-Франківськ, Україна

Процес виходу УГКЦ з підпілля в 1980-х рр. був тісно пов'язаний з чернецтвом. Монашество залишалося складовою інституцією УГКЦ упродовж усього часу заборони Церкви під радянською владою. Рух за легалізацію Церкви тривав понад 40 років, починаючи з 1946 р., коли Церква офіційно припинила своє існування на неканонічному Львівському псевдособорі, всі греко-католицькі єпископи на чолі з митрополитом Й.Сліпим були арештовані, а згодом засуджені до різних термінів ув'язнення. Протягом усього періоду переслідування інституції УГКЦ демонстрували свою стійкість, незважаючи на негативне ставлення радянської влади до релігії загалом і пропаганду войовничого атеїзму. Владні структури в різний спосіб викорінювали релігійні переконання, закривали і перетворювали на господарські будівлі храми УГКЦ, радянська система була впевнена в незворотності процесу – самоліквідації «залишків уніатства».

Вагомий внесок у справу легалізації УГКЦ зробили черниці. Як відомо, вони не тільки проводили релігійну діяльність протягом усього періоду офіційної заборони УГКЦ, але й стали активними учасниками процесу легалізації Церкви наприкінці 1980-х рр. Заяву 4 серпня 1987 р. про вихід з підпілля підписали чотири греко-католицькі монахині: с. Діогена Кулинич Згромадження сестер Служебниць Непорочної Діви Марії, с. Стефанія Городицька Чину святого Василя Великого, с. Анастасія Плячок ЧСВВ і с. Іванна Цебрин ЧСВВ [4].

Окреме місце в боротьбі за легалізацію УГКЦ займала акція голодування греко-католиків на захист своїх прав у центрі Москви на Арбаті. Акцію розпочали єпископи П.Василик, С.Дмитерко і Ф.Курчаба в секретаріаті Верховної Ради СРСР 15 травня 1989 р., пізніше їх підтримали представники греко-католицького духовенства і миряни. Голодування викликало значний суспільний резонанс у Радянському Союзі й усьому світі [9, с. 62].

Активними учасниками голодування на Арбаті були черниці УГКЦ, що представляли різні монаші спільноти. Протягом усього періоду акції протесту в Москві взяли участь 20 монахинь: Згромадження сестер Пресвятої Родина – с. Тереза Надія Тишківська, с. Тетяна Теофілія Войтович, с. Розалія Надія Витвицька, с. Юліана Віра Гошовська, с. Андрея Галина Стецевич, с. Анатолія Галина Дмитришин, с. Мартирія Люба Стокіпна, с. Дмитрія Дарія Олійник, с. Клавдія Катерина Халацька, с. Михаїла Марія Смеречанська, с. Йосифа Розалія Чорна, с. Маргарета Марія Дуган; Згромадження сестер свящ. Йосафата – с. Гавриїла Олена Дяк, с. Мокрина Мирослава Стех, с. Олімпія Мудь; сестри служебниці Непорочної Діви Марії – с. Марія Андрусак, с. Вероніка Хитра; сестри ЧСВВ – с. Стефанія Мандрик, с. Тереня Гутник, с. Ірина Пагулич [21, с. 1; 19, с. 1; 11, с. 58; 13, с. 316].

Монахині в Галичині дедалі більш відкрито вимагали легалізації УГКЦ. Так, на голодуванні в Москві з метою репрезентувати свою відмінність від духовенства і мирян монахині прилюдно були вдягнуті в чернечий одяг. Сестра Анатолія Дмитришин ЗСПР згадувала: «Напевно, вперше Москва побачила греко-католицьких монахинь <...> Ми з плакатами виходили на площу і вимагали легалізації УКЦ» [12, с. 9]. Присутність монахинь справляла неабияке враження на оточуючих. Учасниця акції протесту Ярослава Людкевич у своїх спогадах писала: «Чернечий одяг монахинь притягає до себе загальну увагу, фотографують нас безперервно. Більше всього зупиняються біля молоденької монахині, сестри Олімпії (с. Олімпія Ольга Мудь ЗССЙ – О. М.). Бідну дівчину замучують питаннями, у більшості безглуздими, примітивними, на кшталт: як може молода дівчина повністю зректися земських утіх? Ну, ті літні, нехай, але для чого нехтувати молодістю?» [6]. Учасниця голодування на Арбаті с. Ірина Пагулич ЧСВВ свідчила про піднесення ідейних переконань і відваги серед переслідуваних греко-католиків, які домагалися легалізації УГКЦ: «Я відчувала, що легалізація УГКЦ неминуха від 1988 р., 1000-ліття хрещення Київської Русі-України <...> Ми підписували анкети за нашу Церкву, збирали багато разів підписи, їздили, де тільки мали бути відправи, на голодовку в Москву» [13, с. 316].

Найбільш дієвим методом боротьби за легалізацію УГКЦ, на наш погляд, була організація «відкритих» богослужінь у містах і селах Західної України. Сестра Марта Козак ЗССНДМ згадувала, як сестри допомагали священикам у відправі цих богослужінь: «Ми приносили частинці, священичі ризи, упорядковували престіл для відправи, молилися з вірними» [16, с. 24].

Влада намагалася різними способами покласти край масовим зібранням, застосовуючи репресії проти їх організаторів. Священиків за проведення богослужінь карали штрафами від 50 крб. і більше, викликали на «профілактичні

бесіди» до прокуратури чи КДБ, накладали адміністративні арешти, переважно на 15 діб [8, с. 72, 73]. У червні 1989 р. сестра ЗСПР Андрея Галина Стецевич написала відкриту заяву Генеральному секретареві ЦК КПРС М.Горбачову про приєднання до голодування на знак протесту проти арештів греко-католицьких священників. У заяві, зокрема, зазначалося: «Останнім часом посилюються репресії проти УКЦ. Всі священники періодично відбувають адміністративні арешти. Я, сестра-монахиня УГКЦ, підношу молитви до Господа і приєднуюся до голодовки протесту братів і сестер по вірі в надії на відновлення легального статусу нашої Церкви» [5, с. 451]. Навряд чи ця заява була передана безпосередньо М.Горбачову, але написання відкритого листа свідчило про відвагу й активну участь монахинь у боротьбі за легалізацію Церкви в СРСР.

Наймасовішим за кількістю учасників і своїм значенням у справі легалізації УГКЦ був похід вулицями Львова до собору св. Юра 17 вересня 1989 р., в 50-ту річницю офіційного відзначення «возз'єднання» Західної України з Українською РСР, що зібрав, за різними підрахунками, від 250 до 300 тис. осіб під гаслами свободи віросповідання для греко-католиків. Велика кількість маніфестантів була свідченням подолання страху перед партійно-тоталітарною системою та репресіями і незворотністю процесу відродження УГКЦ [8, с. 74]. У цьому поході брали активну участь черниці. Про це, зокрема, згадувала с. Володимира Дмитришин ЗСПР: «17 вересня 1989 р. я брала участь у поході за легалізацію нашої Церкви. У чернечій одежі була тільки я і моя рідна сестра, теж монахиня, с.Анатолія Дмитришин. Люди ще не бачили сестер у монашій одежі, хіба ті, які були в Москві на голодуванні. На мітингу були кореспонденти різних видавництв і телебачення, включаючи програму «Час» (головна інформаційно-політична передача радянського телебачення – *О. М.*), і саме після трансляції походу в ефірі багато людей дізналися, що я монахиня» [15, с. 75]. Однак не всі черниці мали в той час відвагу відкрито визнавати свою приналежність до УГКЦ, на маніфестації більшість не одяглися в монашу одежу. «Ми на акції не йшли в чернечій одежі, йшли як звичайні люди, молилися і співали», – згадувала с. Олімпія Ольга Катала Студійського Уставу [17, с. 25].

На момент офіційного відновлення Церкви в СРСР наприкінці 1989 р. до УГКЦ належало десять жіночих спільнот богопосвяченого життя, що після заборони в 1946 р. існували нелегально: сестри Чину святого Василя Великого, Згромадження сестер Службениць Непорочної Діви Марії, Згромадження сестер Милосердя св. Вікентія, Згромадження сестер святого Йосифа-Обручника Пречистої Діви Марії, Згромадження сестер Пресвятої Родина, Свято-Покровський монастир Студійського Уставу, Згромадження сестер священномученика

Йосафата, Згромадження сестер Мироносиць, Згромадження сестер Непорочного Серця Марії Фатімської і Згромадження сестер Пресвятої Євхаристії.

Довгі роки переслідування греко-католиків і заборони монашого життя в радянській Україні вкрай негативно вплинули на розвиток чернечих інституцій УГКЦ. Однак жодна греко-католицька монаша спільнота так і не ліквідувалася. За нашими підрахунками, на основі опрацювання архівів чернечих спільнот під час нелегального існування (1946–1989 рр.) у трьох областях Західної України (Івано-Франківській, Львівській та Тернопільській) сестри Василянки прийняли до своєї спільноти 145 нових членів, сестри Служебниці – 60 осіб, сестри Пресвятої Родини – 69 осіб, сестри св. Вінкентія – 30 осіб, сестри св. Йосифа-ОПДМ – 32 особи, сестри Пресвятої Євхаристії – 48 осіб, сестри Мироносиці – 24 особи, сестри Непорочного Серця Марії Фатімської – 24 особи, сестри свящ. Йосафата і Студійського Уставу – по 20 осіб [13, с. 399–403; 14, с. 61; 21, с. 2; 18, с. 2; 20, с. 2; 11, с.2; 10, с. 87–89; 2, с. 3; 19, с. 2; 7, с. 25, 26]. Загалом, чернече життя в період нелегального існування з 1946 до 1989 рр. обрало 472 особи.

Однак державні органи влади в офіційному діловодстві УРСР суттєво занижували кількість молодих греко-католицьких черниць, про частину з них вони просто не мали інформації через сувору конспірацію самих монаших спільнот. Так, за кілька років перед легалізацією УГКЦ в 1986 р. голова Ради Львівського обкому партії Н.Колесник інформував Раду в справах релігії при Раді Міністрів УРСР: «Служителі уніатського культу, які не прийняли рішень Львівського собору 1946 р., у своїй більшості зійшли зі сцени релігійної діяльності. Однак вони підготували собі зміну. Відомі є факти залучення до уніатського чернецтва дівчат і молодих жінок в кількості 16 осіб» [1, арк. 46]. Звідси добре видно, наскільки відрізнялися статистичні дані, які подавали відповідні структури в радянському державному апараті, від реальної картини, почерпнутої нами з архівних матеріалів.

Підсумовуючи, окреслюю, що вагомий внесок у процес легалізації УГКЦ зробили представники жіночих чернечих спільнот, що були активними учасниками акцій протесту за свободу віросповідання в Галичині наприкінці 1980-х рр. Богопосвячені особи представляли складову інституцію забороненої Церкви – чернецтво, насильно ліквідоване радянською владою. Активізація вимог католиків східного обряду змусила радянське керівництво 28 листопада 1989 р. під тиском міжнародної громадськості висловити своє ставлення до конфлікту на релігійному ґрунті в Західній Україні, легалізувати УГКЦ. Спочатку цей процес проходив в умовах контролю радянської влади за релігійним життям, а із здобуттям незалежності України – в умовах міжконфесійного протистояння, яке фактично переростало в боротьбу за храми, віруючих, автокефалію. Не маючи досвіду легальних, прозорих, паритетних взаємовідносин, держава і Церква опинилися у

площині непорозуміння, політичних суперечностей. Низкою законодавчих актів протягом 1990-х рр. були врегульовані державно-церковні відносини, але залишилися і невирішені проблеми. Від цього часу розпочався болісний процес реєстрації релігійних громад і монастирів, що на практиці затягнувся на кілька років.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Державний архів Львівської області. Ф. 1, оп. 25, спр. 2980. Звіт, огляд, інформації Львівського обкому партії, Ради в справах релігії при Раді Міністрів УРСР, Держтелерадіо УРСР до ЦК КПУ про основні напрямки зарубіжної католицької та уніатської радіопропаганди, наслідки міжнародної церковної конференції, присвяченої 1000-річчю введення християнства на Русі, заходи у зв'язку з 40-річчям Львівського собору (25.03. 1986–26. 02. 1987), 52 арк.
2. Інтерв'ю з с. Ольгою Беш ЗСНСМФ, 1980 р. нар. м. Львів. Запис 7. 04. 2016. Інтерв'ю Маслій О. // Особистий архів О. Маслій. 3 арк.
3. Інтерв'ю з с. Терезою Генсьор ЗСПЄ, 1976 р. нар. м. Івано-Франківськ. Запис 22. 09. 2015. Інтерв'ю Маслій О. // Особистий архів О. Маслій. 4 арк.
4. Заява про вихід з підпілля (1987) // Католицький оглядач [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.christusimperat.org/ru/node/18408>
5. Нескорена Церква. Подвижництво греко-католиків України в боротьбі за віру і державу / упоряд. В. Сергійчук. К. : Дніпро, 2001. 492 с.
6. Людкевич Я. Спогади про голодівку на Арбаті у Москві у 1989 році [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://druzi.by/?page_id=1080
7. Гнатів Х., схм. Монахині Святопокровського монастиря – у советських тюрмах та на засланнях // Наш монастир: тематичний збірник Святопокровського жіночого монастиря Студійського Уставу. Львів, 1999. № 11. С. 45–47.
8. До світла Воскресіння крізь терни катакомб. Підпільна діяльність та легалізація Української Греко-Католицької Церкви. вид. 2-ге, випр. і доп. Львів: Вид-во Українського католицького університету, 2014. 84 с.
9. «Катакомбна церква» (двадцятиліттю виходу Української Греко-Католицької Церкви з підпілля присвячується): статті і матеріали / ред. кол.: З.Білик, Я.Дашкевич, О.Киричук, Л.Моравська, М.Омельчук, І.Орлевич, І.Паславський, О.Сидор. Львів: Вид-во Львівського музею історії релігії «Логос», 2009. 140 с.
10. Маслій О. Згромадження сестер Мироносиць: історичний нарис. Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2010. 103 с.
11. «Правда визволить...»: матеріали наукової конференції з нагоди 25-ліття легалізації УГКЦ 6 листопада 2014 р. / за ред. о. П.Марцелюка, С.Гуркіної, В.Субботіна. Жовква: Місіонер, 2015. 200 с.
12. Інтерв'ю з с. Анатолією (Галиною Дмитришин) ЗСПР, від 6.11.1999, с. Гошів, Івано-Франківська обл. Інтерв'юєр: с. П.Вакула // Архів Інституту історії Церкви УКУ (далі – АІЦ), П-1-1-1005, 25 с.
13. Сало С. с., ЧСВВ. Провінція Пресвятої Тройці Сестер Чину Святого Василя Великого: нариси з історії. Жовква: Місіонер, 2012. Т.1. 432 с.

14. Заброцька А. Українська Провінція Сострадання Матері Божої ССНДМ в умовах тоталітарних режимів 1939–1989 рр.: дипломна робота. Львів: Львівська Богословська академія, 2003. 82 с.

15. Інтерв'ю з с. Володимирою (Стефанією Дмитришин) ЗСПР, від 19.11.1997, м. Моршин. Інтерв'юер: с.П.Вакула // АПЦ, П-1-1-747, 9 с.

16. Інтерв'ю з с. Мартою (Ганною Козак) ЗССНДМ, від 7.11.1998, м. Львів. Інтерв'юер: У.Суботіна // АПЦ, П-1-1-912, 28 с.

17. Інтерв'ю з с. Олімпією (Ольгою Каталюю) Студійський Устав, від 31.08.1993, м. Тернопіль. Інтерв'юер: Л.Грабчак // АПЦ, П-1-1-211, 9 с.

18. Інтерв'ю з с. Валентиною Рябушко ЗСМСВ, 1982 р. нар. м. Львів. Запис 25. 09. 2015. Інтерв'ю Маслій О. // Особистий архів О.Маслій. 3 с.

19. Інтерв'ю з с. Василією Чорниш ЗССЙ, 1977 р. нар. м. Львів. Запис 2. 09. 2015. Інтерв'ю Маслій О. // Особистий архів О.Маслій. 4 с.

20. 8. Інтерв'ю з с. Маркіяною Васишин ЗССЙОПДМ, 1978 р. нар. м. Львів Запис 1. 09. 2015. Інтерв'ю Маслій О. // Особистий архів О.Маслій. 5 с.

21. Інтерв'ю з с. Наталією Мельник ЗСПР, 1969 р. нар. м. Львів. Запис 2. 09. 2015. Інтерв'ю Маслій О. // Особистий архів О.Маслій. 4 арк.

Дата надходження до редакції: 19.11.2019